

FOLKVANDRINGAR OCH FOLKHAT

DET är tyvärr alltför väl bekant att den moderna folkvandringstiden inte upphörde med det andra världskriget, under vilket »compulsory migrations» i Central- och Östeuropa igångsattes och fingo en omfattning som aldrig förr i den nyare tidens historia. De folkförflyttningar efter krigets slut, som legat oss närmast och som världen fått någon insyn i, äro de polska och tjeckoslovakiska.

Ur det område fram till Oderlinjen, som det restaurerade Polen för närvarande har i sin besittning utan att någon fred ännu slutits, beräknas 10 à 11 miljoner tyskar frivilligt ha flytt eller med våld ha förjagats. Polen har sökt fylla ut dessa nya, mer eller mindre folktomma områden i väster med polacker i första hand från de delar av det forna Polen, som Ryssland vänskapligt lagt beslag på. Ännu torde dock blott 5 miljoner människor ha inplanterats, och det sägs att dessa omflyttade människor instinktivt frukta att komma alltför nära Oderlinjen; de måste räkna med att just de västligaste gebiten kunna i framtiden komma att bli omstridda och i värsta fall en ny krigsskådeplats. Rädslan att dra långt västerut sammanhänger måhända också med motvilja mot det kommunistiska partiet, som just i dessa helt nybefolkade distrikt har sin starkaste maktställning. Förvisso har det utspelats namnlösa tragedier i dessa områden i samband med tyskarnas utvandrande och polackernas invandrande. Ute i världen har reaktionen dock inte varit så stark, inte ens bland dem som annars ha en svag tro på Oderlinjens framtida hållfasthet. Ty intet land har lidit fruktansvärdare än Polen under det andra världskriget. Landet har stympats i öster; 7 milj. människor beräknas ha omkommit under kriget, därav 3 milj. judar som likviderats; antalet tvångsarbetare, som sändes till Tyskland, var enormt; även i Ryssland förlorade sig vid krigets början minst 1 milj. polacker som flytt dit. En stor del av de områden — men långt ifrån alla —

som Polen för tillfället förfogar över, har dessutom varit gamla polska eller polsktalande bygder. Det är omöjligt att inte förstå det polska folket när det nu — i denna fråga tydligen ganska enstämmigt — kräver gottgörelse för alla utståndna lidanden.

Även Tjeckoslovakiet skred omedelbart efter frihetens återvinning till den våldsamma utstötningen av de tyska och ungerska minoriteterna. Denna exekution igångsattes omedelbart, och så vitt man vet torde omkring 3 miljoner människor ha fördrivits utanför statens gränser. Åtgärderna ha motiverats med dessa minoriteters illojala uppträdande under mellankrigstiden och särskilt år 1938. De voro i all sin hänsynslösa omfattning dock knappast väntade; åtminstone i början av kriget gav president Benesj uttryck för en helt annan politik, nämligen att genom en efterbildning av Schweiz skapa en federalistisk stat. Åtgärderna te sig dessutom så mycket mindre konsekventa, som slovakerna efter kriget faktiskt erhållit en vidsträcktare autonomi än förr, trots att de under pater Hlinkas ledning våren 1939 gävo den tjeckoslovakiska enhetstanken dolkstöten i ryggen.

För två år sedan behandlade Svensk tidskrift fördrivningen av minoriteterna i det nya Tjeckoslovakiet. Vi återge här några av våra uttalanden då:

»Som en förnuftig lösning kan man omöjligen rubricera så våldsamma ingrepp i människornas liv som innefattas i de tjeckiska omflyttningsplanerna. Staterna äro ju inte till för sin egen skull utan för människornas. Att driva ut nära en tredjedel av befolkningen i ett stort rike utan att andra mera civilisatoriska medel för sammanlevnaden först allvarligt prövats är nästan en bankruttförklaring för statskonsten och demokratien.

Det mest anmärkningsvärda är att allt detta inträffar i det land, där det demokratiska styrelsesättet just genom statsledarna, de lärda filosoferna och professorerna Masaryk och Benesj, givits subtilare värderingar än i något annat land. Masaryk gjorde till rättesnöre för den unga tjeckoslovakiska staten hans store landsman Palyckys ord: 'Jag herre, Du herre.' Och Benesj skrev i sin 1927 utgivna bok 'Nationernas uppror': 'Jag tror icke och kan icke tro på maktens filosofi.' I sitt stora tal 1937 vid Masaryks bår — en ovanlig, i många hänseenden glänsande filosofisk utläggning av lärofaderns tankar om statens väsen — betecknade Benesj det som den moderna folkstyrelsens historiska värv att 'omgestalta den gamla borgerliga demokratien i en högre och tillika djupare humanitär demokratis former och stadier'. Demokratiens problem vore, fortsatte han, att 'skapa icke en klass', icke ett partis, icke några grupper utan allas, folkets, hela folkets »Herrschaft». Han prisade Masaryk, därför att denne värjde sig mot alla nationella lidelser och känslor och därför att han som sin livs-

maxim uppställt 'Jesus — icke Cæsar'. Och med oreserverat gillande citerade han Masaryks lapidariska ord: 'Det djupaste argumentet till förmån för demokratien är tron på människan, på hennes värde, på hennes andlighet och odödliga själ: detta är den sanna metafysiska likheten. Etiskt är demokratien motiverad som ett politiskt förverkligande av kärleken till nästan... Den sanna, på kärleken till och aktningen för nästan och för alla medmänniskor grundade demokratien är förverkligandet av Gudsriket på jorden.' Demokrati och humanitet framställdes i detta stora tal som identiska mål. Den fruktansvärda behandling, som nu förestår minoriteterna i Tjeckoslovakiet och som i sin hänsynslösa kollektivitet går ut över både skyldiga och oskyldiga, strider på det mest uppenbara vis mot statsläran om humanitet och kärleken till nästan. Behandlingen måste vara ett utflöde av den maktens filosofi, som Benesj i sin nyss nämnda bok så kategoriskt avvisade: 'Men att förkunna maktens filosofi är liktydigt med att ur blodiga konflikter göra en princip och en ödesmättad nödvändighet. Man proklamerar därmed nödvändigheten av ett nytt mördande, och redan därigenom kommer detta att frambesvärjas. Detta är en barbarisk, omänsklig och absurd filosofi — — —.»

Den tjeckoslovakiska maktpolitiken gent emot de forna minoriteterna har nu dragits inför FN. I mars i år sände det förutvarande socialdemokratiska sudettyska partiets parlamentsgrupp en väldokumenterad inlägga till detta världsforum. Samtidigt ställdes denna också till undertecknarna av Potsdamöverenskommelsen, enligt vilken U. S. A., Storbritannien och Sovjetunionen lämnade sitt medgivande till att »transfer to Germany of German populations, or elements thereof, remaining in Poland, Czechoslovakia and Hungary, will have to be undertaken. They agree that any transfer that takes place should be effected in *an orderly and humane manner*.» Det bör tilläggas att innebörden av överenskommelsen i Potsdam har varit mycket omtvistad och att man senare från engelskt håll velat bestrida, att utdrivandet av minoriteterna tänktes få den jätteomfattning som den sedermera erhölet. Vi resumera här nedan några huvudpunkter i den argumentering, med vilken de sudettyska socialdemokraterna motiverat sin framställning.

Trots att petitionärerna med utgångspunkt från sin demokratiska principåskådning sakna anledning att försvara eller förklara Henleinrörelsen, som vid 1935 års parlamentsval samlade ungefär 60 % av de sudettyska rösterna, är det dock för dem ett uppenbart grovt historiskt misstag att föreställa sig att samtliga dessa 60 % voro nazistiskt infekterade. De flesta hade drivits till Henleinrörelsen dels på grund av den tjeckiska diskriminerande

politiken mot den tyska minoriteten och dels på grund av den förtvivlade arbetslösheten i de sudettyska industridistrikten. Henleinrörelsen var dessutom, framhålla petitionärerna, en partibildning helt inom ramen för den tjeckoslovakiska lagstiftningen. Henlein mottogs av de styrande i Prag, liksom i Foreign Office i London. Tjeckisk polis skyddade Henleins möten bl. a. mot sudettyska socialdemokrater, som ville storma dem. Under den Henleinska rörelsens höjdpunkt voro de styrande i Prag alltmer villiga till koncessioner mot den sudettyska befolkningen, men vid dessa förhandlingar sökte de inte kontakt med Sudetenlands demokratiska partier utan med Henlein och hans stab. Det mest avgörande beviset för att även flertalet inom Henleins parti var lojalt mot den tjeckoslovakiska staten se petitionärerna emellertid i den omständigheten, att endast ungefär 10% av sudettyskarna under Münchendagarna vägrade att hörsamma den tjeckiska statens mobiliseringsorder. Endast i några distrikt följde befolkningen Hitlers order om uppror mot tjeckerna. Till stöd härför åberopa petitionärerna bl. a. den tjeckiske politikern dr Ripkas utsagor i dennes bok 1939 om Münchenhändelserna. Bättre än något annat visar hörsamheten mot de tjeckiska myndigheterna att det inte var nazistiska tänkesätt utan ekonomiska och andra bekymmer, som 1935 och därefter drevo många i sin desperation att ty sig till Henlein. Och petitionärerna citera också Ripkas uttalande, att »vårt stora misstag var att vi inte hellre gjorde något försök att komma till tals med det sudettyska folket än med Henlein».

I fortsättningen kräva petitionärerna FN:s ingripande mot den egendomskonfiskation, som tyskarna — liksom ungrarna — utsattes för i samband med fördrivningen. Enligt deras beräkningar är det sannolikt för lågt att uppskatta den tyska andelen i den tjeckoslovakiska statens nationalförmögenhet före kriget till en tredjedel, d. v. s. cirka 100 miljarder tjeckiska kronor. Av detta ha sudettyskarna ej fått med sig mycket. Särskilt vända sig petitionärerna mot konfiskationen »omedelbart och utan kompensations» — dekretets ordalag — av alla jordbruksfastigheter, som tillhörde personer av tysk eller ungersk extraktion. En sådan generell egendomsavhändelse utan rannsaking och dom, drabbande oskyldiga och skyldiga utan åtskillnad, nazismens sudettyska offer likaväl som dess medlöpare, finna de stå i flagrantaste strid mot den tjeckoslovakiska konstitutionen, mot Versaillesfredens minoritetensgarantier och mot Haagkonventionens regler; ur de sistnämnda citera de särskilt deklARATIONEN, att intet straff skall få

ädömas hela befolkningen för brott, som individuella personer begått och för vilka befolkningen inte kan bära ansvaret. Och de begära vid fredsslutet med Tyskland och inför en interallierad domstol en individuell undersökning angående rättmätigheten av dessa egendomsavhändanden; bevisligen aktiva sudettyska nazisters exproprierade egendom borde i första hand användas som hjälp åt de tjeckiska offren för den tyska nazismens våldspolitik eller deras efterlevande, yttra de.

Det som ändock mest vädjar till världen i denna skrivelse är skildringen av hur tyskarna behandlades vid utdrivningen. Det är en serie ohyggliga dokument, som de därvid presentera och av vilka många komma från utomstående, opartiska ögonvittnen. I suppliken citeras ett uttalande i Daily Herald, att de villkor, under vilka sudettyskarna fördrevos sedan de ofta med blott någon timmes varsel drivits till de tjeckiska koncentrationslägren, voro »ett grovt våld mot humaniteten». De dra sig inte för beskyllningen, att tjeckerna vid behandlingen av sudettyskarna inte till förebild togo naziregimens behandling av tjeckerna under protektoratstiden utan dess behandling av judarna. De låta vittnen skildra »massakrerna» i Aussig, Saaz, Postelberg, Brüx och en del andra platser. Offren härvid äro, säga de, många gånger talrikare än antalet martyrer i Lidice, »som vi begråta liksom hela den civiliserade världen». De anklaga även tjeckerna för att hundratusentals sudettyskar ännu långt efter krigets slut tvingas att arbeta kvar som slavarbetare, utan rätt till sociala förmåner, fritid eller medlemskap i organisationer; deras barn ha blivit berövade möjligheter till skolundervisning sedan maj 1945. De hänvisa härvid till den engelska parlamentsledamoten Stokes vittnesmål från hans överraskande besök i ett koncentrationsläger nära Prag en morgon, när människorna hämtades till arbetet. Och de finna ett bevis för att slavarbetet har en mycket stor omfattning däri, att många grupper vid utdrivningen över gränserna bestått till 80 % av barn, gamla och skröpliga. De åberopa härvid bl. a. en kvinnlig amerikansk journalist, som bland 600,000 tyska landsflyktiga österifrån i Hessen fått konstaterat att endast 21 procent voro män och att av dessa endast 44 procent voro arbetsföra; för henne framstod avflyttningen i sin hårdhet såsom utan motstycke i historien; »— — — it is a crime against humanity for which history will exact a terrible retribution». Och även rörande den personliga behandlingen av de utdrivna begära de sudettyska socialdemokraterna en internationell undersökning.

Vi skola här inte sammandra den långa bilagans många ohyggliga vittnesmål. Men vi kunna ej undgå att i korta utdrag citera ett par av dem.

Från Saaz i nordvästra Böhmen har den nuvarande socialdemokratiske partisekreteraren i Bayern, Arno Behrisch — under kriget flykting i Sverige och här omhändertagen av polisen för proallierad verksamhet — jämte hans maka utarbetat en redogörelse dag för dag på basis av utsagor från en mängd flyktingar:

»Den 13 juni: Alla kvinnor drevos ihop i baracker. Tillsammans var det mer än 14,000 kvinnor och barn, som höllos där internerade. — — — Vid mörkrets inbrott kommo horder av tjeckiska vakter in i de rum, där kvinnorna vistades, och massvåldtäkter började. — — — Förskräckliga skrik hördes. De kvinnor, som försökte göra motstånd, slogos medvetlösa och därefter våldfördes de. Kvinnor och barn blevo även förda bort utan att man någonsin såg dem igen. Detta upprepades natt efter natt. Där funnos inga sanitetsanordningar, och snart började sjukdomar härja. Under de tre första dagarna gavs det inte någon mat, och senare endast mycket litet. — — — Inom två dar hade 40 barn dött i sina mödrars armar. Småbarn dogo varenda dag ända upp till 15 om dan. Från 25 till 30 juni förlorade inte mindre än 75 barn sina liv. — — —»

Ett socialistiskt vittne, Pallanj, har berättat, att bland fångarna i Brüx-Maltheuern endast omkring 10 procent tidigare varit nazister.

I Aussig utbröt den 31 juli 1945 en eldsvåda — alltså ett par månader efter det att Tjeekoslovakiet återvunnit sin frihet. En socialist, Frans Elmerich, som tillfälligtvis besökte Aussig denna dag, berättar om de pogromliknande repressalierna mot tyskarna, vilka ju med sina obligatoriska armbindlar voro lätta att urskilja:

»Ett antal karlar begravdes levande, många trampades till döds på gatorna. Tjeekerna rusade urskillningslöst på alla tyskar: ingen åtskillnad gjordes mellan politiska åsikter, ålder eller kön. Det totala antalet dödade har beräknats till 2,000. Det bör konstateras, att mot inget av offren för dessa våldsdåd riktades någon bestämd anklagelse för eldsvådans uppkomst. Eldens orsak blev aldrig utredd, och befolkningen är övertygad om att den var anlagd efter riksdagshusbrandens modell.»

Ett annat vittne berättar om samma händelse, att många arbetare i Schichts margarinfabrik dödades, när de voro på väg hem från arbetet. De visste ingenting om eldsvådan. Och även en tjeckisk-katolsk tidning har medgivit att tyskar kastades i Elbe och att soldaterna begagnade maskingevär. Människor, som sim-

mande försökte rädda sig, skötos i vattnet. Dessa pogromer pågingo i två dagar utan att polisen ingrep.

I Daily Mail skildrade Rhona Churchill på sin tid den fasornas marsch från Brünn till Wien, som startade den 30 maj 1945 och som förde omkring 20,000 sudettyskar — som genast vid avfärden till stor del plundrades på sitt lilla bagage — den c:a 160 km långa vägen till Wien:

»De tjeckiska 'partisanerna' hade långa piskor med stålbitar och slogo de utdrivna med dem utan barmhärtighet. Processionen hade att passera huvudkyrkogården i Brünn, där alla tyska gravar på myndigheternas order hade grävts upp och benrester efter de döda lågo utspridda på marken. På vägen till den österrikiska gränsen dogo många av de marscherande på grund av kronisk trötthet, hunger eller utmattning. Dikena längs vägen voro fulla av döda kroppar. Vid Pohrlitz, ett ställe på vägen, avledo 4,000 tyskar. I Muschelberg vid Nikolsburg nära gränsen ligga 800 personer begravda. Tyfus och dysenteri utbröt; de tjeckiska vakterna drevo de sjuka till ett läger ute på en äng, som ingen fick närma sig förrän dessa dött. Denna spöklika procession tog 10 dar och — — — nära 10,000 av människorna måste släppa till livet — — —»

För den absoluta sanningshalten i dessa berättelser kan inte boragas. Åtskilligt kan vara överdrivet och gjort i journalistiskt eller propagandistiskt nit. Man kan även till nöds förstå, att tjeckerna de första dagarna efter befrielsen med tanke på den tyska protektoratsregimens illgärningar inte kunde tygla sin vedergällningsdrift. Någon röst kunde ej ha höjts till protest, om Tjeekoslovakiet inlett straffrättsliga aktioner — precis som andra stater — mot aktiva nazister eller vid mobiliseringen 1938 ohörsamma och eventuellt hänvisat dessa grupper till Tyskland. Men berättelserna om ohyggligheterna vid expatrieringen äro så många och så samstämmiga samt komma från så skilda håll, att ohyggligheterna äro obestridliga. Den systematik, varmed de förekommo, och den försagdhet, som de officiella myndigheterna visade mot de plågade och plundrande tjeckiska vakthorderna, är det som mest väcker fasa. Och hur brutalt tyskarna än gingo fram under Heydrichs och Franks våldsregementen, kan det inte förnekas, att det tjeckiska folket i jämförelse med de flesta andra folk slapp lindrigt undan. Deras vrede mot och förakt för tyskarna är lätt att begripa men den kan inte legitimera en rätt att urskillningslöst förtrampa humanitetens lagar.

Det fördömliga i tjeckernas aktion ligger dock inte blott i kränkningarna av humanitetens lagar. Det fördömliga ligger inte minst

i att straffsanktionerna gjorts kollektiva och att den saklöse drabbas lika hårt som den skyldige. Vad som skett är nedbrytandet av den princip, som Runebergs Landshövding ställde sig i bräschan för: »att, bryter en, all skuld är endast hans; att mannen böter ej för hustruns brott, ej hustrun för sin mans».

Dessutom betyder ett uppträdande såsom tjeckernas ett förnekande av mänsklighetens gemenskap. I det ungerska småbrukarpartiets tidskrift *Valasz* (Svaret) har István Bibó gjort några tänkvärda uttalanden i denna fråga; ur en översättning, som är gjord för *Svensk Tidskrift*, vilja vi citera ett par stycken. Dr Bibó fruktar att många ungrare nu med hänvisning till våldsdåden mot landsmän i Slovakien äro i färd med att glömma Ungerns eget tidigare syndaregister:

»För att hejda detta djävulska kretslopp bör man från alla håll göra allt för att hindra att atrociteter som begåtts i en nations namn utnyttjas till att rättfärdiga en annan nations atrociteter. Mänskligheten är ett odelbart begrepp och endast sådana människor kunna yttra sig sakligt i denna fråga, som bli lika intensivt upprörda när det gäller atrociteter förövade av deras folk eller sådana som riktas mot detsamma. Det bör betecknas som illvilligt att försöka försköna något, som ungrarna förbrutit, med sådant som nu förövas mot dem. Men lika illvilligt är det att försöka rättfärdiga det, som i dag görs med ungrare, med sådant som tidigare förövat av andra ungrare. Bakom varje atrocitet står det någon tidigare atrocitet vilken de, som överhuvudtaget anse atrociteter berättigade, kunna använda till att rättfärdiga de egna. Utvisandet av ungrarna från Slovakiet kan rättfärdigas med Horthyregimens intåg dit. Horthyregimens intåg med Trianongränsernas orättvisa, Trianongränsernas orättvisa med nationalitetsförtrycket, det historiska Ungerns nationalitetspolitik därmed att det 1848 på reaktionens sida kämpande Ungern fick en dolkstöt i ryggen o. s. v., o. s. v. Vill man kämpa sig ur denna *circulus vitiosus* av lika sanna och lika falska teser bör man — så långt handen och ögat nå — inta en konsekvent attityd mot alla brott mot människovärdet.

För att man bedömer alla brott mot mänskligheten, människovärdet och friheten lika, får detta naturligtvis inte innebära att man betecknar även de ideologier som likvärdiga, i vilkas namn brotten begås. Därför att man kan förgås, bli lemlästad eller vansinnig i ett tjeckoslovakiskt koncentrationsläger på samma sätt som i ett hitlerskt, bli inte demokrati och nationalsocialism likvärdiga och ej heller Benesjs och Hitlers avsikter identiska. Men hur stor skillnaden än förblir mellan demokrati och nazism, finnes ingen som helst värdeskillnad i smärtan hos den moder, vars barn utrotats i en tysk dödsfabrik, och den, vars barn svalt ihjäl i ett tjeckoslovakiskt koncentrationsläger eller begravdes i en tidning i landsvägsdiket. Och om antalet sådana mödrar blir alltför stort i Mellaneuropa, kommer det att

bli mycket svårt att för dem klargöra skillnaden mellan demokrati och nazism.»

Från tjecker kan man få höra till försvar, att om en del år äro lidandena glömda och framtiden kommer att välsigna skilsmässan mellan folken i det gamla Böhmen. Sub specie aeternitatis vore, hävdar man, den stora folkexpulsionen en välbetänkt, ja, statsmannamässig handling.

I och för sig är detta emellertid inte något försvar för en otillbörlig diskriminering eller grymhet. Men dessutom glömma folken inte oförrätter. Ju större såren äro, desto mera ärra de sig. Den tanken är orimlig — vilket folkslag det än varit som blivit utsatt för en behandling liknande den som gått över sudettyskarna — att inte ropen på vedergällning åter komma att höras. Och under alla omständigheter kommer folkhatet att få en bördig jordmån i de ohyggliga minnena efter denna utdrivning. Detta hat kommer att få näring, så länge rättfärdighets- och humanitetsidéerna förmå behålla något utrymme i en tid, som med så blodig orätt betecknats som framstegets.

Även om nationalitetsproblemen i fredens intresse kräva sin lösning, måste detta ske i en anda av folkens mänskliga gemenskap.

Och det är att djupt beklaga att ett så högtstående folk som det tjeckiska, vars frigörelse 1918 och 1945 bland det svenska folket hälsats med så oreserverad glädje, skall belasta sin stats framtid med denna nationalitetsfördrivning, inför vars omfattning och former världssamvetet i humanitetens namn måste öppet reagera.